

Cristian STAMATOIU, *Etimologii populare „francoafone” în dramaturgia românească / Des fausses étymologies «franco-aphones» dans la dramaturgie roumaine*

Corina BOZEDEAN,
Universitatea "Petru Maior" din Tîrgu Mureș

Apărută în anul 2015 la editura Artes, cartea lui Cristian Stamatoiu, *Etimologii populare „francoafone” în dramaturgia românească / Des fausses étymologies «franco-aphones» dans la dramaturgie roumaine*, reunește o serie de studii, publicate deja în mare parte, având ca subiect principal comicul de limbaj derivat din folosirea improprie a unor cuvinte de origine franceză sau cu sonoritate franțuzească.

Scriitorul în jurul căruia se conturează aceste studii e Ion Luca Caragiale, autorul fiind un reputat cercetător al fenomenului Caragiale, pe care l-a caracterizat cu o formulă deja consacrată, și anume „caragialumea”, prin care se desemnează complicitatea cu orice realitate ce cultivă selecția negativă a valorilor. Ambiția autorului e aceea de a trasa o evoluție diacronică a etimologiilor populare de origine franceză în dramaturgia românească și alege, astfel, să-l situeze pe Caragiale pe o axă care începe cu Vasile Alecsandri și se extinde înspre Ionesco.

Studiile reunite în acest volum reprezintă o transpunere liberă „în” și „din” limba franceză, cu un *Appendix* în limba engleză la final; această abordare lingvistică face ca interesul pentru carte să nu fie doar unul teatrologic, ci și traductologic, pe mai multe paliere.

Mai întâi, cartea afirmă pe parcursul mai multor capitole importanța traducerilor pentru o receptare adecvată pe plan internațional a operei lui I. L. Caragiale, denunțând și politica deficitară desfășurată în acest sens. Sunt inventariate cele câteva traduceri în limba franceză a scrierilor lui Caragiale, începând cu cea a lui Neuschotz de Iassy din 1896, urmată de cea ale lui Eugène Ionesco și Monica Lovinesco în anii '60, dar publicată abia în 1994, respectiv cea din 2002 a Paolei Benz-Fauci. Autorul interoghează multiplele provocări lingvistice la care este supus traducătorul francfon în transpunerea barbarismelor de origine franceză din lexicul personajelor caragialiene și realizează o analiză comparativă între opțiunile traductive ale lui Ionesco-Lovinesco, respectiv a Paolei Benz-Fauci. În acest sens analizează 15 itemi reprezentativi pentru barbarismele de origine franceză, observând o „relativă superioritate” a ultimei variante care sesizează mai nuanțat comicul de limbaj.

Tot din perspectiva traducerii atrag atenția, pe lângă reflecțiile traductologice, și unele opțiuni ale autorului-traducător la transpunerea studiilor dintr-o limbă într-alta. Deși ambiția nu e aceea a unei traduceri, ci a unei transpuneri libere, surprind unele opțiuni, precum adăugarea sintagmei „dolce farniente” în textul în limba română despre Alecsandri: „pe acest fundal de *dolce farniente* sosește în 1839 un mesaj important din Moldova” (p. 10), pe când, varianta inițială în limba franceză, publicată cu doi ani mai devreme, era „C'est dans ce contexte qu'arrive en 1839 un message capital pour sa destinée” (p. 23). Nu e vorba în această adăugire de o chestiune de fidelitate, ci de echivalență a mesajului, întrebarea care se naște fiind aceea dacă avem de-a face cu o privire etică retrospectivă, sau cu o construcție estetică de natură lingvistică, prin valorizarea sonorității expresiei italiene.

Interesantă pentru cititorii preocupați de practica traducerii e transpunerea numelor proprii din limba română în limba franceză, așa cum apar ele în traducerile publicate, sau cum alege să le instrumenteze autorul. În cazul antroponimelor, atât cele reale, cât și cele fictive, se remarcă asimilarea lor în limba țintă prin adaptare grafică. Regăsim astfel forme precum Catzavenkou, Trahanake, Léonida (p. 58-59) ce vizează păstrarea sonorității numelui din limba sursă. În perspectiva unor noi traduceri, ar fi poate oportună traducerea efectivă a unor nume proprii fictive pentru a le păstra valoarea pragmatică, dat fiind că ele stabilesc un raport cu personalitatea personajului. Ar fi, de exemplu, cazul lui Brânzovenescu, care ar suporta, credem, o traducere de genul „Fromagesco”.

Pe de altă parte, în ce privește numele proprii reale, dată fiind una din regulile definitorii în practica traducerii, și anume intraductibilitatea acestora, apar oarecum surprinzătoare unele echivalențe propuse, precum cea pentru numelui criticului Vasile Fanache (Basile - p. 51) sau Michel (p. 49) pentru Mihai, ca diminutiv a lui Mitică.

Pentru celelalte substantive proprii, traducerea se face în general în funcție de statutul semantic al referentului; în cazul numelor proprii ce desemnează reviste, organizații (*Dacia literară* - p. 23; *Junimea*, - p. 48 p. 52), autorul operează un simplu report, însoțit adesea de expresii co-referențiale care explicitează cuvântul din limba-sursă.

Interesante și incitante pentru traducători și traductologi sunt propunerile privind posibile traduceri viitoare ale lui Caragiale în alte limbi, sensul deviant stilistic al comicului caragialian putând fi redat în acest caz prin elemente dialectale. În avansarea acestor propuneri, autorul sugerează utilizarea dialectului napoletan în cazul limbii italiene, articulările de tip down south pentru engleza americană, bavareza pentru germană sau graiul secuiesc pentru limba maghiară. În plus, autorul atrage atenția că în spațiile lingvistice în care burghezia modernă s-a format în secolul al XIX-lea sub alte influențe culturale decât cele franceze, abordarea traducerii ar trebui să se facă nu doar lingvistic, ci antro-po-cultural. Tocmai de aceea pare oarecum îndrăzneță propunerea privind „oportunitatea lingvistică năucitoare de a-l traduce pe Caragiale în acele idiolecte africane conturate sub influență franceză și chiar, de ce nu, în ciudatul limbaj de fuziune al creolei” (p. 94).

Dincolo de aceste reflecții traductologice, implicite sau explicite, cartea lui Cristian Stamatoiu propune o lectură agreabilă, plină de umor în anumite pasaje, mai ales cele ce conțin considerații de natură politico-socială. Sunt savuroase analogiile între realitatea socială de la sfârșitul secolului al XIX-lea și cea din postcomunism, atunci ca și acum fiind propulsați în prim-plan „indivizi lipsiți de scrupule și, în cel mai bun caz, șireți” (p. 67), și care fac parte „dintr-un conglomerat oportunist-fripturist obișnuit să conducă doar la „bara din față”(p. 89).

Autorul denunță și legile care guvernează comunicarea actuală, caracterizată de ofensiva anglicismului care face ca largi păături socio-lingvistice să pronunțe *à l'anglaise* termeni de marcă tipic franceză, cum ar fi *Orange*, *Danone*, sau celebrul *Auchan*, pronunțat de parcă ar fi vorba de englezescul „ocean”. Această „rinocerită” (p. 65), cum o numește autorul, contaminează nu doar publicul larg, ci și mediile artistice, inclusiv cele teatrale, astfel încât în transpunerea scenică a comediilor caragialiene se omit adesea implicațiile dramatice ale subtilităților lingvistice ale „franțuzismelor”.

Desigur, cartea poate fi abordată prin mai multe grile de lectură, importantă fiind și dimensiunea ei etică prin sancționarea apetenței „boborului” pentru un logos – pretins multilingv – steril. Consecințele acestui tip de multilingvism care proliferază, inclusiv în viața cotidiană, este departe de a reprezenta o deschidere înspre diverse universuri culturale; el reprezintă, din păcate, o sursă de erori prin credința falsă că ar exista niște scheme universale de transcodare lingvistică. Finalmente, cartea lui Cristian Stamatoiu lasă să se înțeleagă că recursul la resursele lingvistice ale altor limbi nu trebuie să fie un gest reflex, ci unul reflexiv, o evaluare cognitivă, în absența căreia se ajunge adesea la structuri fanteziste și ridicole, de tipul „furculition” sau „fripturition”.